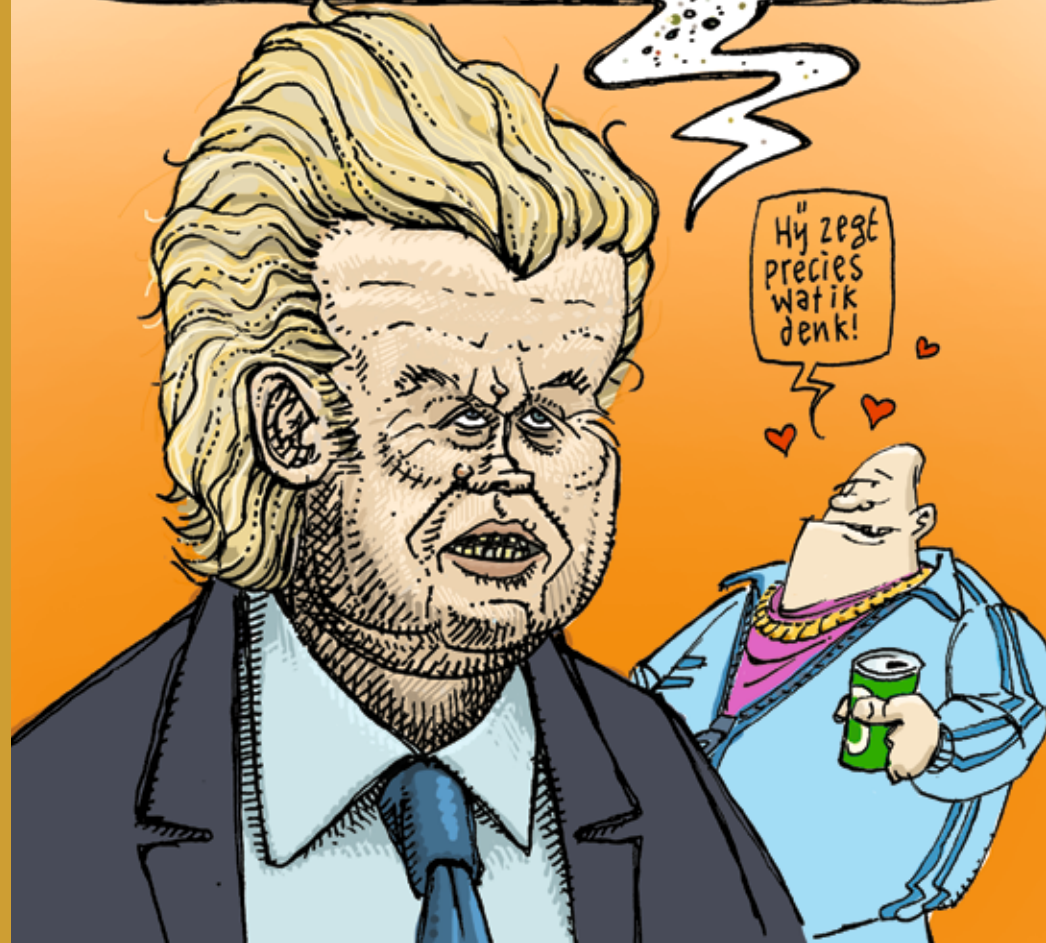

Geert Wilders heeft het imago een ‘politieke buitenstaander’ en ‘man van het volk’ te zijn. Hoe draagt zijn taalgebruik bij aan deze beeldvorming? Welke stijlmiddelen zet Wilders in om dit imago te creëren en in stand te houden? Delen van dit artikel verschenen eerder in ‘Wilders’ taal van de emoties’, Van Leeuwen (2015b).

MAARTEN VAN LEEUWEN
is docent Taalbeheersing bij het Leiden
University Centre for Linguistics (LUCL).

‘Man van het volk’

Stijl en imago van Geert Wilders

Over Geert Wilders, partijleider van de Partij voor de Vrijheid (PVV) en namens deze partij fractieleider in de Tweede Kamer, is het afgelopen decennium heel veel gezegd en geschreven. In de media wordt daarbij met regelmaat gewezen op een intrigerende paradox: Wilders is een van de meest ervaren politici op het Binnenhof, maar hij weet al jaren het beeld neer te zetten van een ‘politieke buitenstaander’, die als geen ander de belangen van ‘de hardwerkende Nederlander’ vertegenwoordigt. Of zoals *NRC*-columniste Floor Rusman (2015) het verwoordde: ‘het op drie na langstzittende Kamerlid voelt zich geen politicus, maar de personificatie van het volk’. Hoe doet Wilders dit toch? Welke strategieën zet hij in om zich als ‘politieke buitenstaander’ en ‘man van het volk’ te profileren? In deze bijdrage wil ik drie van die strategieën belichten. Daarbij wil ik laten zien dat Wilders deze strategieën vormgeeft door tal van stylistische keuzes. De voorbeelden ontleen ik aan Wilders’ bijdragen aan de Algemene politieke beschouwingen in de periode 2008-2015¹.

Strategie 1: Negatieve bejegening

Een opvallend (en in de media veelbesproken) kenmerk van Wilders’ taalgebruik is dat hij zich veelvuldig in negatieve bewoordingen uitlaat over collega’s en groepen mensen in de samenleving. Voor dit negatief bejegenen van anderen hanteert deze politicus een scala aan technieken. Een eerste techniek die kan worden

onderscheiden is het gebruik van pejoratieve metaforen en vergelijkingen. Zo is premier Rutte ‘de grootste windvaan van Nederland’; staatssecretaris Teeven, die volgens Wilders het woord ‘welkom’ in zijn borsthaan heeft geschoren, is een ‘deurmat’ voor asielzoekers; GroenLinks-collega Klaver staat een beetje ‘als een schaap’ te lachen; PvdA’er Spekman is ‘een wandelende wollen trui’; Job Cohen is ‘de bedrijfspoedel van Rutte I’; het kabinet is ‘FC Knudde’, een ‘krukkenteam’ dat bestaat uit ‘prutsers’ en ‘nullen’; Samsom en Rutte zijn ‘de Bassie en Adriaan van de Nederlandse politiek’ die ‘lepeltje lepeltje onder hun dekbedje liggen’; de andere oppositiepartijen zijn ‘politieke bedelaars’ en ‘groupies bij een concert van een tienerband’; GroenLinks is een ‘strandpartij’ en interrupties van Pechtold zijn ‘diarree’.

Wilders laat dit soort pejoratieve omschrijvingen vaak gepaard gaan met andere woordkeuzes die eveneens een negatieve connotatie hebben en de indruk van een neerbuigende toon versterken. Zo worden Wilders’ politieke tegenstrevers regelmatig gekoppeld aan werkwoorden met een pejoratieve betekenis, zoals ‘blèren’, ‘kwekken’, ‘piepen’, ‘kletsen’ en ‘slijmen’. Verder gebruikt Wilders verkleinwoorden die een denigrerend effect hebben. De bijdragen van collega’s worden bijvoorbeeld gekarakteriseerd als ‘geprepareerde tekstjes’, ‘praatjes’ of ‘plannetjes’. Jan Marijnissen heeft ‘maoïstische vuistjes’; Alexander Pechtold is geen ‘zielige, miezerige en hypocriete man’ (een omschrijving die op zichzelf natuurlijk al pejoratief is door de gekozen bijvoeglijke naamwoorden), maar een ‘zielig, miezerig en hypocriet mannetje’ – wat nog een graad neerbuigender is.

Tot slot spreekt Wilders collega’s soms aan bij hun voornaam. Het gebruik van een voornaam duidt meestal op solidariteit, maar bij Wilders heeft het eerder iets denigrerends – zeker omdat Wilders

¹ Afgaande op mediaoordelen gaat de indruk dat Wilders zich profileert als ‘politieke buitenstaander’ en ‘man van het volk’ ten minste terug tot 2008 (zie Van Leeuwen 2015a, p. 95). Daarom is gekozen voor 2008 als startpunt voor de analyse. Omdat er in 2012 vanwege de parlementsverkiezingen geen Algemene beschouwingen werden gehouden, is uit dat jaar het debat over de Regeringsverklaring geanalyseerd.

die voornamen gepaard laat gaan met andere (reeds neerbuigende) woordkeuzes. Zo combineert hij in de volgende passage het (denigrerend) aanspreken bij de voornaam met pejoratieve verkleinwoorden:

De heer Pechtold staat met een pruillipje wat bij de interruptie microfoon en denkt terug aan (...) toen zijn vriendjes van de pers hem eigenlijk al gekroond hadden tot nieuwe minister-president van Nederland. Het kan raar lopen, Alexander! (2010)

Wilders' negatief bejegenen van collega's en groepen in de samenleving, dat zoals geïllustreerd tot stand komt door het combineren van verschillende stilistische technieken, draagt bij aan de indruk van een 'politieke buitenstaander'. Uit de verontwaardiging die Wilders' manier van bejegenen oproept, valt af te leiden dat hij met zijn taalgebruik de grenzen van het parlementair fatsoen geregeld opzoekt en ook overschrijdt. Dat lijkt precies de bedoeling: met het schenden van geldende fatsoensnormen laat Wilders zien dat hij anders is dan zijn collega's, en niet tot 'de Haagse politieke elite' behoort.

Strategie 2: Kiezers centraal stellen

Wilders profileert zich behalve als 'politieke buitenstaander' ook als 'man van het volk'. In studies over populisme wordt aangenomen dat politici nabijheid met de samenleving kunnen suggereren door in hun taalgebruik het electoraat een centrale rol toe te kennen (bijv. Jagers 2006, Canovan 1981)². Wilders maakt veel-

² De vraag in hoeverre het stempel 'populist' daadwerkelijk op Geert Wilders van toepassing is, is een vraag die centraal staat in De Landtsheer, Kalkhoven en Broen (2011) en Vossen (2009).

vuldig van deze strategie gebruik: hij laat geen mogelijkheid open om naar kiezers te verwijzen. In fragmenten als de volgende zouden de gecursiveerde verwijzingen naar mensen in het land ook kunnen worden weggelaten:

1. De heer Pechtold schetst een doemscenario waar de PVV en de normale, weldenkende Nederlander niet instinken. (2011)

2. Als je de troonrede hoort en de Miljoenennota leest, moet je vaststellen dat die weinig goeds beloven voor Nederland en de Nederlanders. (2014)

3. Ik vraag de heer Rutte namens heel veel Nederlanders om naar huis te gaan, op te stappen (...). (2013)

Wilders versterkt de indruk dat hij voor de belangen van 'de gewone man' opkomt echter niet alleen door daar waar mogelijk naar kiezers te verwijzen. Ook de manier waarop hij dat doet, is relevant. Wilders geeft kiezers geregeld een eigen 'perspectief' door hen in de onderwerpspositie op te voeren bij een werkwoord van cognitie ('weten', 'willen'), perceptie ('zien', 'ontdekken') of emotie ('vrezin', 'verheugen'). Twee uit vele voorbeelden:

4. De mensen thuis snappen er helemaal niets van. We zouden het nu moeten hebben over hoe we (...) de ziektekostenpremie voor de mensen niet kunnen laten stijgen. Dat willen de mensen thuis horen (...). (2014)

5. Het vertrouwen in de democratie wordt ondermijnd, terwijl het toch glashelder is wat het volk wil. Nederland wil geen verdere

Het taalgebruik van Wilders overschrijdt vaak de grenzen van het parlementair fatsoen. Dat lijkt precies de bedoeling: zo laat hij zien niet tot 'de Haagse politieke elite' te behoren

islamisering van Nederland. Nederland wil niet jaren op een huis hoeven wachten terwijl nieuwkomers voorrang krijgen. Nederland wil geen bezuinigingen op de ouderenzorg terwijl half Afrika ons geld wel krijgt. Nederland wil geen open grenzen. (...) (2015)

De standpunten die Wilders hier uitdraagt, zijn standpunten van de PVV. Wilders presenteert deze standpunten echter vanuit het perspectief van 'het volk'. Dat is een stilistische keuze: Wilders had er ook voor kunnen kiezen zichzelf of de PVV in de onderwerpspositie op te voeren ('het is glashelder wat ik/de PVV wil'). Het op deze manier presenteren van PVV-standpunten draagt bij aan de indruk dat Wilders een 'man van het volk' is: door eigen standpunten als de visie van 'de mensen in het land' te presenteren, wekt Wilders de suggestie dat hij en 'de mensen in het land' bepaalde opvattingen delen. Zo suggereert hij dat hij niet alleen over kiezers spreekt, maar ook nadrukkelijk namens hen het woord voert. Tegelijkertijd fungeert deze manier van eigen standpunten presenteren voor Wilders als een rechtvaardiging: de suggestie wordt gewekt dat de PVV-standpunten door het kabinet zouden moeten worden overgenomen omdat deze standpunten opvattingen van 'de mensen in het land' zijn.

Strategie 3: Spreken in toegankelijke taal

Een andere strategie die in studies over populisme wordt aange-merkt als manier voor politici om zich nabij de kiezer te positioneren, is het hanteren van alledaagse, voor iedereen begrijpelijke taal (Jagers & Walgrave 2007, pp. 322-323). Wilders past ook deze strategie bewust of onbewust veelvuldig toe: hij formuleert zijn standpunten op zo'n manier dat zijn betoog ook voor niet-ingewijden heel goed te volgen is. Dit heeft met tal van stilistische facto-

ren te maken (zie Van Leeuwen 2015a, pp. 54-83 en pp. 127-146 voor een overzicht), waarvan ik er hier drie wil belichten. Allereerst springt Wilders' omgang met jargon in het oog: vaktermen en technische begrippen die snelle en eenduidige communicatie tussen vakgenoten mogelijk maken, maar die voor niet-inge-wijden vaak moeilijk te volgen zijn (Burger & De Jong 2009, 21). Als Wilders al van jargon gebruikmaakt, voorziet hij dat veelal van een toelichting:

6. (...) ik heb nog een lijst. Dat is een lijst van gemeenten die een asielzoekerscentrum dreigen te krijgen. (...) Het COA, het orgaan dat daarover gaat, hebben wij gevraagd met wie zij in gesprek zijn. (2015)

7. Ten eerste willen wij een maatregel nemen die goed is voor de woningmarkt, die ervoor zorgt dat het kopen van een huis goedkoper wordt. Dat doen wij door de overdrachtsbelasting voor volgend jaar te halveren. (2009)

De toelichting die Wilders geeft op 'het halveren van de overdrachtsbelasting' en 'het COA', is gericht op een publiek buiten de Tweede Kamer: voor de Haagse collega's zijn dergelijke toelichtingen niet nodig³. Door begrippen toe te lichten die voor mensen in het land niet evident zijn, maakt Wilders zijn boodschap ook voor hen toegankelijk.

³ Dat Wilders zich niet primair richt op zijn Haagse collega's maar op mensen in het land, blijkt overigens ook uit het feit dat hij zich op verschillende momenten rechtstreeks tot die mensen wendt – bijvoorbeeld in de Algemene beschouwingen van 2012: 'Dit vijfjarenplan van dit kabinet neemt al die ellende van "Kunduz" over, zo zeg ik tot al die mensen die nu thuis televisie kijken of hier in de zaal het debat volgen.' (2012). Zie over Wilders' gebruik van aanspreekvormen in de Tweede Kamer ook Van Leeuwen (2015a, pp. 106-108).

De toegankelijkheid van Wilders' taalgebruik wordt daarnaast mede bewerkstelligd doordat Wilders veelvuldig gebruik maakt van wat in de klassieke retorica *enargeia* wordt genoemd: een situatie of gebeurtenis zó levendig beschrijven dat het publiek die situatie of gebeurtenis letterlijk voor zich ziet. Wilders hanteert deze techniek bijvoorbeeld bij het schetsen van problemen in de zorg:

8. Ik zal de kern van een e-mail, afkomstig van iemand wier naam ik niet zal noemen, voorlezen. De betrokken mevrouw schrijft het volgende. 'Mijnheer Wilders, als het zo doorgaat is het leven voor mij onmogelijk. (...) Ik betaal al honderden euro's aan ziektekosten, inclusief mijn ziekenvervoer naar het ziekenhuis. Nog meer kan ik niet betalen. Mijn diëten kan ik al niet meer kopen. (...) Op mijn pensioen moet ik € 12,50 inleveren. Ik houd € 80,- per maand over. Ik maak er snel een einde aan als dit echt gedaan wordt. Ik word moe van het vechten. Ik heb nog vijf honden, anders was ik er allang uitgestapt. (...) Dit schrijft een mevrouw die het niet meer kan rooien en zich afvraagt of zij ooit nog uit de problemen kan komen. Zij is niet de enige. (2014)

9. Er werken veel te weinig mensen in de zorg. (...) De 88-jarige mevrouw Willemse zat vier jaar lang in een aftandse barrel van een rolstoel. De wielen zaten scheef, een rammelend frame, een houten plaat als rugleuning. Zij kreeg er doorligwonden van. Mijnheer Steller, hoogbejaard, wacht al meer dan twee jaar op de zorg die hij nodig heeft. Mevrouw Emons stierf vanwege de haast niet in haar bed, maar in een koelcel in het mortuarium van het verpleeghuis. (2008)

Wat maakt passages als deze nu precies zo levendig en voorstelbaar? Ten eerste zijn dat de concrete individuen die Wilders noemt. Onder anderen 'mevrouw Willemse' en 'mijnheer Steller' worden opgevoerd als concrete representanten van een grotere groep (namelijk 'ouderen'), waardoor die groep een gezicht krijgt. Bovendien wordt de mevrouw uit het eerste voorbeeld geciteerd. Ook dat draagt bij aan het vergroten van de voorstelbaarheid: Wilders vertelt niet (in eigen bewoordingen) wat de oude vrouw te zeggen heeft, maar hij laat zien wat haar woorden zijn. En last but not least: Wilders maakt veelvuldig gebruik van sprekende 'veelzeggende details'. Mevrouw Willemse is '88 jaar', zij zit in een 'aftandse' rolstoel die 'scheve' wielen heeft, een 'rammelend' frame en een 'houten' plaat als rugleuning. Evenzo is meneer Steller 'hoogbejaard', stierf mevrouw Emons 'vanwege de haast' niet in haar bed, maar 'in een koelcel' in het mortuarium van het verpleeghuis, en houdt de e-mailschrijfster, die 'vijf honden' heeft en '€ 12,50' moet inleveren, '€ 80,-' per maand over. Dergelijke details zorgen voor een grote mate van voorstelbaarheid (Burger & De Jong 2009, p. 52), en maken dat iedereen zich in de geschetste situatie in kan leven.

Tot slot is voor de toegankelijkheid van Wilders' taalgebruik ook relevant hoe hij conclusies presenteert waarop hij aanstuurt. Deze conclusies benoemt hij veelal expliciet – ook op momenten dat hij ervoor had kunnen kiezen ze impliciet te laten:

10. We staan op een kruising: kiezen we voor meer massa-immigratie of voor onze ouderen? *De Partij voor de Vrijheid kiest voor onze ouderen.* (2009)

De toegankelijkheid van Wilders' taalgebruik wordt mede bewerkstelligd door een situatie zó levendig te beschrijven dat het publiek deze 'gebeurtenis' letterlijk voor zich ziet

11. *Waarom kijken al die laffe bestuurders de andere kant op? Waarom laten zij Nederlanders in de steek? Dat doen zij immers. Zij laten Nederlanders in de steek!* (2008)

12. *Ik verlang een sorry voor de mensen rond een en anderhalf keer modaal (...). Ik hoop op een sorry voor de 15% van alle Nederlanders die er meer dan 5% op achteruitgaan dankzij dit kabinet.* (2012)

In voorbeeld 10 stelt Wilders een retorische vraag. Kenmerkend voor dit type vragen is dat het antwoord al in de vraag besloten ligt. De slotzin van dit fragment is dus in feite redundant, en vormt een explicitering van wat in het voorgaande al gesuggereerd is, nl. dat de PVV kiest voor ouderen en niet voor massa-immigratie. Ook de twee slotzinnen van voorbeeld 11 voegen inhoudelijk weinig toe: de beschuldigingen 'Dat doen zij immers' en 'Zij laten Nederlanders in de steek!' worden immers al door de twee vragen van het fragment geïmpliceerd. In voorbeeld 12 ten slotte expliciteert Wilders met de toevoeging *dankzij dit kabinet* wie volgens hem verantwoordelijk is voor de lastenverzwaringen, waar hij dit ook (door het weglaten van de woordgroep) impliciet had kunnen laten. Wilders' explicietheid draagt bij aan de toegankelijkheid van zijn toespraken: door conclusies waarop hij aanstuurt expliciet te verwoorden, laat Wilders over zijn standpunten geen twijfel bestaan.

Tot besluit

Wilders hanteert de drie hierboven besproken strategieën (negatieve bejegening, centraal stellen van kiezers, hanteren van toegankelijke taal) systematisch. Zoals ik heb willen laten zien,

kiest hij zijn woorden daarbij (bewust of onbewust) in het licht van deze strategieën. Wilders' bejegening zou ongeschreven parlementaire fatsoensnormen minder schenden wanneer hij minder gebruik zou maken van pejoratieve metaforen, denigrerende verkleinwoorden, enzovoort. Evenzo zouden kiezers een minder prominente rol spelen in Wilders' discours wanneer hij minder naar kiezers zou verwijzen en die kiezer geen eigen perspectief zou toekennen. En door het afzien van toelichtingen op jargon en de afwezigheid van onder andere veelzeggende details en expliciete conclusies, zou Wilders' taalgebruik minder toegankelijk worden. De indruk dat Wilders zich als 'politieke buitenstaander' en 'man van het volk' positioneert zou dan waarschijnlijk veel minder sterk aanwezig zijn. De casus-Wilders illustreert daarmee dat stilistische keuzes een sturend karakter hebben: ze dragen bij aan politieke beeldvorming. ■

Literatuur

- Burger, P., & J.C. de Jong (2009). *Handboek stijl. Adviezen voor aantrekkelijk schrijven*. Tweede druk. Groningen [etc.]: Noordhoff Uitgevers.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. Londen: Junction Books.
- De Landtsheer, C., L. Kalkhoven & L. Broen (2011). 'De beeldspraak van Geert Wilders, een Tsunami over Nederland?' *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 39 (4), 5-20.
- Jagers, J. (2006). 'De Stem van het Volk! Populisme als concept getest bij Vlaamse politieke partijen'. Proefschrift Universiteit Antwerpen.
- Jagers, J. & S. Walgrave (2007). 'Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium'. *European Journal of Political Research*, 46, pp. 319-345.
- Leeuwen, M. van (2015a). 'Stijl en politiek. Een taalkundig-stilistische benadering van Nederlandse parlementaire toespraken'. Proefschrift Universiteit Leiden. Utrecht: LOT Publications.
- Leeuwen, M. van (2015b). 'Wilders' taal van de emoties'. In: J.C. de Jong, C.H. Pieper & A.M. Rademaker (red.): *Beïnvloeden met emoties. Pathos en retorica*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 75-80.
- Rusman, F. (2015). 'Het volk wil zonnepanelen!' *NRC Handelsblad*, 22 december, p. 9.
- Vossen, K. (2009). 'Hoe populistisch zijn Geert Wilders en Rita Verdonk? Verschillen en overeenkomsten in politieke stijl van twee politici'. *Res Publica* 51(4), 437-465.